

Nefndasvið Alþingis
b.t. Atvinnuveganefndar
Alþingi
150 REYKJAVÍK

Garðabær, 17. apríl 2023
Málsnúmer: 202303-0071
SS

Efni: Umsögn um tillögu til þingsályktunar um landbúnaðarstefnu til ársins 2040

Vísað er í tölvubréf frá Nefndasviði Alþingis, dags. 31. mars 2023, þar sem óskað er eftir umsögn Náttúrufræðistofnunar Íslands um tillögu til þingsályktunar um landbúnaðarstefnu til ársins 2040, 914. mál.

Náttúrufræðistofnun veitti umsögn um drög að þingsályktunartillögunni í samráðsgátt stjórnvalda þann 24. febrúar síðastliðinn. Efnisatriði þeirrar umsagnar eiga að stærstum hluta enn við, þótt brugðist hafi verið við nokkrum ábendingum Náttúrufræðistofnunar með breytingum á texta tillögunnar. Eftirfarandi umsögn er því að mestu leyti sú sama og veitt var um drögin:

Náttúrufræðistofnun hefur kynnt sér tillögu til þingsályktunar um landbúnaðarstefnu til ársins 2040 og vill koma eftirfarandi athugasemdum á framfæri:

Landbúnaður er atvinnugrein sem getur haft veruleg og víðfeðm áhrif á umhverfi og náttúru. Það er einkum vegna þess grunneiginleika greinarinnar að þurfa alla jafna að nota mikið landrými, t.d. fyrir ræktun eða sem beitarihaga fyrir búfénað. Yfirleitt felur sú landnotkun í sér umbreytingu á því náttúrulega landi sem fyrir er, stundum með óæskilegum áhrifum á lífríki og landslag. Hvernig umfang og eðli þessarar landnotkunar er skipulagt og framkvæmt skiptir því höfuðmáli þegar kemur að því að minnka möguleg neikvæð áhrif á umhverfi og náttúru. Ýmsir aðrir þættir í landbúnaði geta einnig haft mikil umhverfisáhrif t.d. efnanotkun, úrgangsmál, losun gróðurhúsalofttegunda, vatnsnotkun, val á tegundum til ræktunar o.fl.

Það er því afar jákvætt að mati Náttúrufræðistofnunar að í drögum að landbúnaðarstefnu kveður við nokkuð nýjan tón þar sem lögð er umtalsverð áhersla á að lágmarka neikvæð umhverfisáhrif af landbúnaði og að sjálfbærni atvinnugreinarinnar sé sett í öndvegi. Sérstaklega er jákvætt að

fjallað er skilmerkilega um líffræðilega fjölbreytni bæði í umfjöllun um markmið og viðfangsefni, og að skipulag og framkvæmd landbúnaðar þurfi ekki einungis að taka tillit til áhrifa á líffræðilega fjölbreytni heldur einnig stuðla markvisst að því að vernda og efla hana. Einnig að taka eigi mið af ástandi og getu vistkerfa við ákvarðanatöku til að tryggja sjálfbærni landbúnaðarins.

Mikilvægt er að við framfylgd stefnunnar sé lagt mat á hversu mikil þörf sé fyrir að brjóta undir nýtt land fyrir landbúnað – bæði fyrir ræktun af ýmsum toga sem og fyrir beitarland. Nauðsynlegt er að niðurstaða þess mats og ákvarðanatoka sem fylgir í kjölfarið sé samræmd við markmið og áherslur um verndun landssvæða í þágu náttúruverndar sem og markmið og áætlanir um endurheimt raskaðra svæða bæði á þjurrlandi og votlendi. Ólíkar gerðir af landbúnaði kalla á mismunandi þörf fyrir land, bæði hvað varðar umfang og eiginleika. Sjálfbær landbúnaður verður að fela í sér markmið um að fullnýta hvern landskíka á vistvænan hátt eins og hægt er, mögulega fyrir fjölbreytta ræktun ef við á, og alltaf að reyna að minnka þörfina á frekari landnotkun.

Markmið um kolefnisbindingu verður að skoða í samhengi við markmið um verndun líffræðilegrar fjölbreytni. Ekki má einblína á leiðir sem geta mögulega falið í sér neikvæðar afleiðingar fyrir líffræðilega fjölbreytni, á Íslandi sem og annars staðar. Ræktun t.d. skóga í þágu kolefnisbindingar verður að skoða í samhengi við þær breytingar sem verða á líffræðilegri fjölbreytni svæða. Sum svæði eru viðkvæmari fyrir slíkum breytingum en önnur og verndargildi þeirra getur rýrnað. Þetta þarf að meta vandlega. Aðgerðir í orkuskiptum þarf sömuleiðis að rýna með tilliti til áhrifa á líffræðilega fjölbreytni – bæði orkunýtingaráform héraðs en einnig tæknilausnir og alþjóðlegt vistspor þeirra. Náttúrumiðaðar lausnir sem fela í sér ágóða fyrir vistkerfi og líffræðilega fjölbreytni ættu að vera í öndvegi þegar kemur að vali á loftlagsaðgerðum – bæði bindingar- og aðlögunaraðgerðum.

Skoða þarf mjög vandlega hvaða leiðir eru bestar til að landnotkun í landbúnaði geti tryggt verndun og endurheimt viðkvæmra og mikilvægra tegunda og vistkerfa. Forðast verður að togstreita myndist milli hagsmuna landbúnaðar og náttúruverndar. Héraðs eru dæmi um slíka togstreitu í tengslum við verndun votlendis en framræsla votlendis hefur einkum verið

framkvæmd í nafni landbúnaðar og stundum er verndun eða endurheimt votlendis talin hamla tækifærum í landbúnaði. Bændur eru oft eigendur að stórum landsvæðum, sem ekki er allt notað í landbúnað og eru því lykilaðilar þegar kemur að skipulagi og framkvæmd verndar og endurheimtarverkefna, sérstaklega á láglandi. Þess vegna er mikilvægt við framkvæmd og skipulag landbúnaðarstefnu að unnið sé að því að verndun og endurheimt votlendis geti farið fram og að komið sé í veg fyrir mögulega togstreitu. Horfa má á ýmsar leiðir í þeim efnum, t.d. með því að innleiða betur áherslur um náttúruvernd og endurheimt inn í styrkjakerfi og við gerð skipulagsáætlana alls lands, einnig þess sem ekki er ætlað til landbúnaðar. Þá er mikilvægt að benda á fjölbreytt hlutverk votlendis við vatnsmiðlun- og –hreinsun og sem uppruni mikilvægra næringarefna t.d. í nágrenni stöðu- og straumvatna. Þannig skipta þau máli fyrir heilbrigði þessara vatnakerfa og lífríki þeirra. Þau eru einnig mikilvæg búsvæði fugla sem eru t.d. aðdráttarafli fyrir ferðaþjónustu og útivist. Hagsmunir landeigenda fyrir verndun og endurheimt votlendis geta því verið margvíslegir.

Ein samlegð landbúnaðar og náttúruverndar sem vert er að benda á er að regluleg framkvæmd ákveðinna aðgerða t.d. sláttur túna, getur verið mikilvægt fyrir viðkomu fuglategunda m.a. gæsategunda á fartíma. Mikilvæg fuglasvæði hafa verið skilgreind á landbúnaðarsvæðum t.d. á Suðurlandi, í Húnavatnssýslum og Borgarfirði einmitt vegna þessa. Á hinn bóginn getur ásókn fugla í ræktarland einnig valdið togstreitu, einkum ásókn gæsa og álfta í kornakra. Finna þarf lausnir til að takast á við slíka togstreitu án þess að þær lausnir ógni stöðu viðkvæmra fuglastofna.

Mjög mikilvægur liður í landbúnaðarstefnunni eru markmið um sjálfbæra landnýtingu og beitarstýringu. Þetta er sérstaklega mikilvægt á svæðum þar sem jarðvegs- og gróðureyðing er vandamál og þar sem ósjálfbær beitarstýring hefur haft áhrif. Hlutverk landgræðslu og samspil hennar við landbúnað skiptir hér höfuðmáli. Forðast ber að nota framandi ágengar plöntutegundir við landgræðslu. Mjög mikilvægt er einnig að taka tillit til þess að forsendur eru ólíkar á einstökum svæðum. Sum svæði eru rýr og gróðursnauð frá náttúrunnar hendi og verndargildi þeirra getur jafnvel falist í að viðhalda slíku ástandi og láta náttúrulega ferla sjá um framvindu. Þá má benda á að hófleg beit getur haft mikilvægt hlutverk við að viðhalda

ákveðnu ástandi gróðurþekju sem skiptir máli fyrir búsvæði sumra fuglategunda m.a. ábyrgðartegunda eins og heiðlóu og spóa.

Jákvætt er að samhæfa eigi stuðning hins opinbera við markmið um sjálfbæra nýtingu og náttúruvernd. Efla þarf stuðning við þá aðila sem hafa einbeitt sér að vistvænum landbúnaði og sem beita sér fyrir verndun náttúrunnar. Á hinn bóginn ber að draga á úr stuðningi við aðila sem ljóst er að vinna gegn þessum markmiðum

Jákvætt og mikilvægt er að meðal markmiða í framtíðarsýninni sé velferð dýra (liður n). Að mati Náttúrufræðistofnunar mætti fylgja því betur eftir með skýrari umfjöllun um málaflokkinn í stefnunni og velferð dýra er ekki meðal meginviðfangsefna sem listuð eru í upphafi. Brugðist hefur verið við fyrri ábendingu Náttúrufræðistofnunar um að minnast á velferð dýra í samhengi við umfjöllun um neytendur og þeirra kröfur.

Brugðist var við ábendingu um að fjalla þyrfti um áhrif landbúnaðar á jarðfræðilega fjölbreytni en sú umfangsmikla landnotkun sem fylgir gjarnanlandbúnaði getur leitt af sér rask á jarðminjum og mikla umbreytingu á náttúrulegu landslagi. Tryggja þarf með stefnumótun og skipulagi að landnotkun vegna landbúnaðar valdi ekki óafturkræfu raski á verðmætum jarðminjum og landslagi.

Til að framfylgja markmiðum landbúnaðarstefnu er grundvallaratriði að upplýsingar og þekking sé til staðar um eiginleika og ástand lands, um náttúru og umhverfi svæða þar sem landbúnaður er stundaður eða sem landbúnaður hefur áhrif á og um hvernig þau áhrif geta orðið. Grunnrannsóknir á náttúru Íslands eru því lykilundirstaða þess að t.d. markmið um samlegð landbúnaðar og náttúruverndar náist sem og almenn markmið um sjálfbæran og vistvænan landbúnað. Nauðsynlegt er því að styrkja slíkar grunnrannsóknir sem og sértækari rannsóknir um umhverfisáhrif landbúnaðar og vöktun á árangri vistvænna landbúnaðaraðferða. Náttúrufræðistofnun Íslands hefur lögum samkvæmt lykilhlutverki að gegna við grunnrannsóknir á náttúru landsins og býr yfir mikilli þekkingu og gagnasafni sem eru í senn gagnleg og mikilvæg þegar kemur að ákvarðanatöku um skipulag og framkvæmd landbúnaðar á landsvisu. Stofnunin er alltaf tilbúin til samtals og ráðgjafar um þetta málefni.

Náttúrufræðistofnun er tilbúin að fylgja umsögninni eftir með frekara samtali við atvinnuveganefnd Alþingis ef þess er óskað.

Virðingarfyllst,

Eydís Línadal Finnbogadóttir
Forstjóri Náttúrufræðistofnunar Íslands

Snorri Sigurðsson
Sviðsstjóri náttúruverndarsviðs